

Mirela Lubińska-Tomczak

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-5273-1222>

Uniwersytet Dolnośląski DSW

ASYSTA RODZINNA W ŚWIETLE SĄDOWEGO NAKAZU WSPÓŁPRACY

Streszczenie (abstrakt): Do asysty kwalifikuje się rodziny, z których dzieci zostały umieszczone w pieczy zastępczej lub u których poziom kompetencji opiekuńczo-wychowawczych jest niewystarczający. Asystenta przydziela się na wniosek pracownika socjalnego lub sądu. Klienci mogą też sami złożyć wniosek o objęcie ich wsparciem. Nadrzędną zasadą pracy asystenta jest dobrowolność. Rodzina może w trakcie współpracy z niej zrezygnować. Wystarczy złożyć pisemne oświadczenie. Inaczej jest, jeśli klient ci zostali zobligowani do pracy na mocy postanowienia sądowego. Wtedy tylko kolejne postanowienie może „zwolnić” ich z tego obowiązku. W momencie, kiedy rodzina nie chce dalej współpracować lub utrudnia pracę, należy poinformować sąd rodzinny. Jak pracować z klientem, który został sądownie „zmotywowany” do współpracy? Który nie wpuszcza asystenta do domu i nie realizuje indywidualnego planu pomocy? Sytuacja jest trudna, ale nie bez wyjścia. Odpowiednie podejście „pomagacza”, odpowiednia postawa i zaangażowanie potrafią zmienić wrogie postawy klientów i zmobilizować ich do podjęcia wysiłku w kierunku zmiany.

Słowa kluczowe: asystentura rodzin, praca socjalna, współpraca, sąd

FAMILY ASSIST IN THE CONTEXT OF JUDICIAL OBLIGATION OF COOPERATION

Abstract: Families are qualify for assist, in case of children taken to foster care or when the level of caring and educational competencies are insufficient. Family assistant is assigned at the request of a social worker or court. Clients also have the opportunity to submit an application for that kind of support. The superior rule in assistant work is voluntariness. The family during the cooperation with assistant may resign at any time. All they need to do is to make written statement. It is different when clients are obliged to work with the assistant by virtue of court order. In that case only another judicial ruling may “exempt” them from that obligation. When the family do not wish to work with assistant or the family hamper the cooperation, the family court should be informed about that situation. How to work with the client who was “motivated” by the court to cooperate with the assistant? How to work with the family which do not let the assistant to the house and do not fulfil individual aid plan? The situation is difficult, but not unmanageable. Appropriate approach of the “helper”, proper attitude and involvement could change clients’ hostile attitude and mobilize them to make an effort towards the change.

Keywords: family assist, social work, cooperation, court

Wstęp

Rodzina jest przedmiotem analiz wielu dyscyplin naukowych. Pozostaje w kręgu zainteresowań między innymi pedagogiki, psychologii, socjologii, ekonomii. Bez wątpienia jest najważniejszą grupą społeczną, w której młody człowiek dorasta i uczy się wartości. Ro-

dzina to nie tylko grupa wzajemnie powiązanych ze sobą ludzi, z których każdy silnie oddziałuje na pozostałych. To skomplikowana sieć ludzkich emocji – miłości, dumy, troski, strachu, radości i poczucia współodpowiedzialności. Rodzina jest naturalnym środowiskiem wychowawczym, łączy jednostkę i zbiorowość, wprowadzając młode pokolenie w życie społeczne¹. Prawidłowo funkcjonująca rodzina sprzyja zrównoważonemu rozwojowi jednostek ją tworzących.

Rodzina jest podstawową i pierwotną instytucją społeczną, która stanowi uniwersalną formę życia w globalnym wymiarze. Wypełnia społeczne posłannictwo – nie chodzi tutaj o zapewnienie ciągłości biologicznej, tylko o podkreślenie, że stanowi ona podstawę, warunek i wcielenie ładu społecznego. Należy także podkreślić, że przybiera różne formy, zakres i kształt, ale zawsze stanowi swoistą całość, jest wspólnotą, w której człowiek przychodzi na świat, uzyskuje tożsamość i kształtuje charakter².

Każda rodzina w czasie codziennej egzystencji doświadcza sytuacji trudnych, z którymi, dzięki swej ogromnej sile, jest w stanie sobie poradzić. Czasem jednak zdarza się, że potrzebuje pomocy z zewnątrz, wsparcia instytucjonalnego, gdyż rodzina nie potrafi samodzielnie uporać się z problemem. Rodzina doświadczając kryzysu traci swą homeostazję, swoistą równowagę, która służy jej członkom. Źródłem takich pozarozwojowych sytuacji kryzysowych w rodzinie mogą stać się m.in.: bezrobocie, wykluczenie społeczne, dysfunkcjonalność, używki, wyuczona bezradność itp. Gdy poziom problemów jest zbyt duży, a siły rodziny niewystarczające do tego, żeby pokonać etap trudności, wówczas potrzeba pomocy z zewnątrz³.

Asysta rodzinna jako profesjonalna forma wsparcia

Jedną z możliwych form pomocy jest wsparcie w postaci asystenta rodziny. Piotr Sałustowicz sugeruje, że potrzeba asysty rodzinnej wyniknęła w głównej mierze z podwyższonego ryzyka pojawiania się zjawisk dysfunkcjonalności w nowoczesnej rodzinie, które wynikały z kilku przesłanek. Po pierwsze z faktu, że przekazywanie kompetencji społecznych i uczenie się ról w coraz mniejszym stopniu odbywa się w domu rodzinnym, a głównym źródłem ich zdobywania staje się Internet. Po drugie wynika to ze zmian struktury kwalifikacji, rosnącej niestabilności w stosunkach zatrudnienia i ze wzrostu zatrudniania na umowy czasowe, umowy zlecenie i o dzieło. Po trzecie jest to skutek odnotowywania coraz większej liczby osób, u których diagnozuje się choroby psychiczne; wreszcie – zmian strukturalnych w każdej rodzinie, z czym łączy się bezpośrednio rosnący odsetek rodzin niepełnych (samotne rodzicielstwo)⁴.

¹ A. Kanios, *Praca socjalna z rodziną problemową. Perspektywa metodyczna*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2016, s. 21.

² Ł. Kocik, *Rodzina jako uniwersalny mikroświat człowieka*, „Małżeństwo i Rodzina” 2003, nr 5, s. 13-14.

³ A. Ładyżyński, *Terapia jako forma pomocy rodzinie w powrocie do równowagi*, [w:] *Rodzina – wsparcie i pomoc*, Seria Pedagogika rodziny w teorii i praktyce, (red.) M. Parzyszek, M. Samorańska, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Lublin 2017, s. 205-206.

⁴ P. Sałustowicz, „Choroby wieku dziecięcego” – proces implementacji asysty rodzinnej – wstępna diagnoza, „Praca Socjalna” 2013, nr 3, s. 21-22.

Artykuł 8.3 Ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej⁵ głosi, że „wspieranie rodziny jest prowadzone za jej zgodą i aktywnym udziałem, z uwzględnieniem zasobów własnych oraz źródeł wsparcia zewnętrznego”⁶. Oznacza to, że nadrzędną zasadą pracy asystenta jest dobrowolność. Rodzina może w trakcie współpracy z asystentem zrezygnować z niej w dowolnym dla siebie momencie. Wystarczy złożyć pisemne oświadczenie, że nie chce kontynuować współpracy (niepotrzebne jest nawet umotywowanie takiej decyzji). Rezygnacja ta ma charakter wiążący dla asystenta rodziny, nawet jeśli rodzina – w jego mniemaniu – nadal potrzebuje wsparcia i pomocy, przebywa w kryzysie i stworzony specjalnie dla niej, indywidualny plan pomocy nie został jeszcze zrealizowany.

Rola i zadania asystenta rodziny

Asystent rodziny jest szczególnym, niefinansowym wsparciem, oferowanym przez jednostki samorządu terytorialnego – gminy. Asystent łączy w swojej pracy kilka ról – jest doradcą, profesjonalnym „pomagaczem”, odnajdującym mocne strony swoich klientów. Pomaga rodzinie nauczyć się wykorzystywać wewnętrznie ukryte zasoby do radzenia sobie z codziennymi, czasem nieprzewidywalnymi sytuacjami. Ponadto jego zadaniem jest motywowanie do działań, wspieranie klienta w realizacji zamierzonych celów. Asystent stara się także zmienić stosunek osób w rodzinie do własnej sprawczości i zwiększać poczucie wpływu na własne życie⁷. Asysta rodzinna powinna zatem zmienić groźny społeczny stereotyp, który zakłada, że w przypadku występowania określonych problemów w strukturach rodziny (alkoholizm, przemoc, bieda, wyuczona bezradność) najłatwiej jest umieścić dzieci w pieczy zastępczej, w celu odizolowania ich od czynników zakłócających ich rozwój. Stereotyp ten podważa niezbywalną wartość relacji rodzinnych dla prawidłowego rozwoju dziecka⁸.

Prawidłowo pracujący asystent powinien mieć świadomość, że aby wywołać u swojego klienta chęć zmiany własnego życia, musi pozwolić mu działać w jego indywidualnym tempie, zgodnie z jego możliwościami i ograniczeniami. Asystent rodziny pod żadnym pozorem nie może wyręczać, naciskać, pospieszać, krytykować poczynań klienta lub w jakiś inny sposób wyrażać swojego zniecierpliwienia. Powinien charakteryzować się zrozumieniem, postawą otwartą i rozumiejącą⁹. W swojej pracy asystent ma do dyspozycji szeroki wachlarz metod działania. Wśród najważniejszych warto wymienić: dialog moty-

⁵ Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz. U. z 2023 r., poz. 1426, 1429).

⁶ Ibidem, Dział II Wspieranie rodziny, Rozdział 1 Przepisy ogólne, art. 8.3.

⁷ I. Wowra, *Asystent rodziny – profesjonalista w pracy z rodzinami wieloproblemowymi*, [w:] *Nowatorskie instrumenty w pracy z klientami pomocy społecznej. Asystent rodziny, trener pracy, klub integracji społecznej, asystent osoby niepełnosprawnej*, A. Górak, M. Sosnowski, I. Wowra, B. Flak, Grupa Ergo Sp. z o.o., Wrocław 2011, s. 83-84.

⁸ W. Wójcik, *Asystentura rodziny w kontekście dawnych form wsparcia i pomocy rodzinie – przemiany, dylematy, wyzwania*, [w:] *Asystentura i mediacje socjalne*, (red.) A. Durasiewicz, J. Podobas, Wyd. WSP, Warszawa 2015, s. 93.

⁹ A. Żukiewicz, *Asystent rodzinny. Nowy zawód i nowa usługa w systemie wspierania rodzin. Od opieki do wsparcia*, Wyd. Impuls, Kraków 2011, s. 31.

wujący, Konferencyjną Grupę Rodzinną, wideotrening komunikacji czy Podejście Skoncentrowane na Rozwiązaniach (PSR), które obejmuje: komplementowanie, skalowanie, tworzenie obrazu obecnej sytuacji, preferowanej przyszłości i celu oraz małych kroków do jego osiągnięcia¹⁰.

Praca wykonywana przez asystenta rodziny ma charakter interdyscyplinarny i przynosi efekty, kiedy działa on na pograniczu trzech ról: pracownika socjalnego, trenera umiejętności życiowych i doradcy, który świadczy także pomoc psychologiczną. Ostatnie działania należy rozumieć także poprzez pryzmat przygotowania rodziny do interwencji specjalistów z zewnątrz. W procesie zmian asystent rodziny przygotowuje grunt do bardziej wysublimowanych form pomocy rodzinie wieloproblemowej. Role te asystent pełni w różnych momentach swojej współpracy z rodziną, w sposób plastyczny dostosowuje do nich także konkretne działania. Wymagają one od niego szerokich kompetencji, doświadczenia, znajomości i umiejętności stosowania zaawansowanych metod pracy socjalnej, dużej samodzielności i elastyczności w działaniu, czasem także zastosowania niekonwencjonalnych działań, które dostosowane będą do aktualnych potrzeb klienta i jego zaangażowania w zmianę swojego dotychczasowego sposobu życia¹¹.

W świetle obowiązujących przepisów prawnych, przyznanie wsparcia w postaci asystenta rodziny może odbyć się na trzy różne sposoby: na wniosek rodziny znajdującej się w kryzysie (rodzina świadoma jest swojej trudnej sytuacji, zazwyczaj chętnie współpracuje, jest aktywna i zaangażowana, realizuje stworzony specjalnie dla jej członków indywidualny Plan pracy z rodziną), na wniosek pracownika socjalnego (wsparcie przyznaje kierownik ośrodka pomocy, rodzina wyraża pisemną zgodę na współpracę, zazwyczaj podchodzi do tego typu wsparcia z pewną dozą niepewności, ale i ciekawości) i na wniosek sądu (sądowe zobowiązanie do współpracy, bardzo często dotyczy klientów, którzy wcześniej nie zgodzili się na tę formę wsparcia, oferowaną przez pracownika socjalnego).

W związku z faktem, że wsparcie rodzinie udzielane jest za jej zgodą i przy jej aktywnym udziale, trudno zatem wyobrazić sobie, żeby poprzez decyzję administracyjną (decyzja ośrodka pomocy społecznej) rodzina była „zmuszana” do pracy z asystentem. Takie działanie (nawet w najlepszej wierze) nie przyniesie raczej pożądaných rezultatów. Z tego też powodu, jeśli rodzina nie wyrazi zgody na pracę z asystentem, pracownik socjalny odstępuje od włączania asysty w jej strukturę. Inaczej jest, jeśli klienci zostali zobligowani do pracy na mocy postanowienia sądowego. Wtedy tylko kolejne postanowienie wydane przez sąd powszechny (wydział rodzinny) może „zwolnić” ich z tego obowiązku.

Ingerencja Sądu Rodzinnego

Celem wydania przez sąd zarządzeń opiekuńczo-wychowawczych względem małoletniego jest ochrona dobra nieletniego dziecka w sytuacji jego zagrożenia. Nie jest istotne tutaj czy zachowanie rodziców jest zawinione czy też nie, czy jest spowodowane bezradnością, nie-

¹⁰ I. Krasiejko, *Metodyka działania asystenta rodziny. Różne modele pracy socjalnej i terapeutycznej z rodziną*, Wyd. Śląsk, Katowice 2012, s. 57-69.

¹¹ I. Nowak, *Asystentura rodziny z perspektywy praktyka*, „Praca Socjalna” 2012, nr 4, s. 108-109.

udolnością czy nieświadomością, chorobą lub mylnym wyobrażeniem o tym, czego potrzebuje ich dziecko. Zarządzenia te nie są także formą represji w odniesieniu do rodziców, ani nie zmierzają do ich napiętnowania lub negatywnej oceny. Mają stać się formą niesienia im pomocy w przypadku trudności opiekuńczo-wychowawczych czy życiowych.

Sądowy nakaz współpracy z asystentem może w różny sposób rzutować na współpracę z rodziną. Pierwszy, najbardziej pożądaný model zakłada, że rodzina ufa pracownikowi OPS, staje się otwarta na współpracę, realizuje plan pracy. Chętnie dostosowuje się do wskazówek, dopytuje o szczegóły, aktywnie słucha. Ponadto traktuje asystenta jako towarzysza na długiej drodze wyjścia z trudnej sytuacji, w której się znalazła. Drugi model zakłada przeobrażenie klientów. Klienci początkowo nieufający, podchodzący z dystansem, niepewni, czy asystent rzeczywiście będzie działał na korzyść ich rodziny, stopniowo przekonują się do jego osoby i działań, zyskują pewność, że asystent stanowi wsparcie w trudnych sytuacjach, że można na nim polegać i że nie będzie ich oceniał. Ostatni model zakłada, że rodzina od samego początku współpracy nie pozwala na wejście w swoje struktury i uruchomienie mechanizmów pomocowych. Nie wierzy w umiejętności asystenta, traktuje go jak wroga i intruza albo jak przeciwnika, którego trzeba pokonać.

Praca z klientem trudnym

Bez wątplenia praca z klientem „zmotywowanym” do współpracy przez sąd jest dla asystenta największym wyzwaniem. Jak zatem pracować z klientem, który nie wyraził dobrowolnej zgody na tego typu wsparcie, który nie wpuszcza asystenta do domu i odmawia jakichkolwiek rozmów, który nie odbiera telefonów, nie odpowiada na pisemne wezwania, nie oddzwania i nie odpisuje na smsy, który odmawia realizacji stworzonego specjalnie dla jego rodziny, indywidualnego planu pomocy? Sytuacja jest dla asystenta bardzo trudna i niekomfortowa, ale nie bez wyjścia. Odpowiednie podejście „pomagacza”, odpowiednia jego postawa i zaangażowanie potrafią zmienić wrogie postawy klientów i zmobilizować ich do podjęcia wysiłku w kierunku zmiany swojej sytuacji.

Jak pracować z klientem trudnym, niezainteresowanym współpracą?

- należy zachować spokój, nie podnosić głosu, odpowiadać na pytania spokojnie, krótko i rzeczowo, ale też uczciwie, bez koloryzowania czy zatajania istotnych faktów;
- nie należy przerywać wypowiedzi klienta; dobrze, aby mógł „się wygadać”, powiedzieć wszystko, co chce, nawet jeśli werbalizowane przez niego treści będą mało obiektywne, nachalne;
- konieczne jest trzymanie emocji na wodzy, co oznacza, że nie należy dać się sprowokować;
- trzeba postawić granice, które warto wcześniej omówić z klientem i kategorycznie je respektować;
- warto dobrze przygotować się do pierwszego, wspólnego spotkania (wizyta w szkole-rozmowa z wychowawcą dziecka, panią psycholog, pedagog; wizyta w rewirze dzielnicowych lub osobiste spotkanie z funkcjonariuszem; telefon do kuratora zawodowego lub/i społecznego lub osobiste spotkanie);

- istotną rolę przy pierwszym spotkaniu pełni pracownik socjalny – bez względu na formę przydzielenia wsparcia w postaci asystenta rodziny, to właśnie pracownik socjalny, w początkowej fazie współpracy stanowi swego rodzaju „pomost” między rodziną a asystentem. To w jaki sposób pracownik socjalny przedstawi rodzinie na czym polega praca asystenta, jakie są jego zadania, czego będzie oczekiwał, po co został wprowadzony, będzie miało ogromne znaczenie dla ukształtowania się wzajemnych relacji na linii asystent – pracownik socjalny (także w sytuacji sądowego nakazu współpracy z asystentem rodziny);
- należy pamiętać, że dla klienta sytuacja także nie jest komfortowa – nie zna asystenta (albo co gorsza, swoją opinię o asystencie wysondował na podstawie opinii od innych petentów OPS), nie wie, czego może się spodziewać i czego będzie się od niego oczekiwać;
- podkreślać należy, że celem działań pracowników OPS nie jest umieszczenie małoletnich dzieci w pieczy tylko pomoc rodzinie w uporaniu się z trudną sytuacją, w której się znaleźli, aby możliwe było dalsze wychowywanie się małoletnich w rodzinie biologicznej lub powrót do środowiska rodzinnego;
- warto poprosić klienta, aby sprecyzował czego od nas oczekuje, jak wyobraża sobie współpracę i spotkania, jakie ma mocne strony, co mu dobrze wychodzi, a z czym ma problemy, jakie sytuacje go niepokoją i z czym sobie nie radzi;
- konieczne jest wyjaśnianie sytuacji konfliktowych oraz wszelkich nieudomówień na bieżąco, co zapobiegnie nagromadzeniu się wzajemnych pretensji;
- pamiętać należy, aby nie porównywać działań klientów do naszych osobistych doświadczeń; każda rodzina stanowi inny „zestaw” problemów i przeciwności, które należy pokonać, każda ma inne zasoby, z których można skorzystać i każda hołduje innym zasadom;
- niezbędnym warunkiem współpracy jest także uczciwość, prawdomówność i aktywne słuchanie. Klient nie może ciągle podejrzewać, że go oszukujemy albo że nie słuchamy tego, co do nas mówi, musi mieć poczucie, że interesujemy się jego sprawami, że jesteśmy zaangażowani w pomoc;
- dobrze jest dostosować język, którym się porozumiewamy do kompetencji językowych naszego rozmówcy, bez wątpienia, zapobiegnie to wielu nieudomówieniom i da naszemu klientowi poczucie, że naprawdę chcemy go zrozumieć.

Pamiętać należy, że aktywność w rozwiązywaniu problemów leży po stronie rodziny wspieranej. To ona musi wykazać się działaniami, nie wolno jej wyręczać. Jeżeli mimo podejmowanych przez asystenta działań sytuacja rodziny nie zmienia się lub nawet pogarsza, a dobro nieletnich pozostaje zagrożone, konieczne staje się poinformowanie właściwego sądu powszechnego (wydziału rodzinnego) o sytuacji rodziny. Uczciwość nakazuje, aby poinformować zainteresowanych, że taka sytuacja będzie miała miejsce. Inicjatorem i autorem takiego pisma staje się asystent rodziny.

Kompetencje asystenta rodziny

Wśród podstawowych, kluczowych dla pracy asystenta kompetencji można wymienić: umiejętności psychologiczne, w tym aktywne słuchanie i perswazję oraz wiedzę i wiarygodność, które niezbędne są do prawidłowego wypełniania roli asystenta. Składnikami tych kompetencji są podstawy wiedzy socjologicznej, pedagogicznej i prawnej. Warto wymienić także etykę, niezbędną w pracy podmiotu wspierającego oraz praktykę, która obejmuje techniczne umiejętności oraz znajomość narzędzi ułatwiających zaplanowanie i przeprowadzenie wsparcia¹².

Obszar pierwszy zaprezentowanych wyżej kompetencji dotyczy umiejętności psychologicznych oraz stanowi źródło i podstawę wszelkich działań pomocowych. Właściwa komunikacja asystenta z klientem umożliwia nawiązanie pozytywnych relacji i zrozumienie jego potrzeb. Istotne jest, aby asystent stosował w swojej pracy słuchanie terapeutyczne, które umożliwia odczytywanie stanu emocjonalnego klienta i pełne, dokładne zrozumienie jego uczuć¹³. Drugi obszar – wiedzy i wiarygodności – obejmuje znajomość zagadnień z obszarów prawa rodzinnego, administracyjnego, karnego, zabezpieczenia społecznego, prawa pracy oraz regulacji prawnych w zakresie wspierania i systemu pieczy zastępczej. Osoby na tym stanowisku powinny posiadać także wiedzę z zakresu pedagogiki, psychologii rozwojowej i wychowawczej, powinny znać implikacje dotyczące wpływu sytuacji kryzysowej w rodzinie na zachowanie i rozwój dziecka¹⁴. Trzeci obszar powinien nakreślać reguły w zakresie współpracy pomiędzy asystentem a klientem, istotne tutaj stają się: dobro klienta, nieszkodzenie, sprawiedliwość, respektowanie jego niezależności, legalność¹⁵. Czwarty obszar kompetencyjny obejmuje warsztat pracy asystenta, który powinien opierać się na kilku praktycznych zasadach: odpowiedzialność (niezawodność i wysokie kompetencje), celowość działania (planowanie i przestrzeganie zasad kontraktu), wiarygodność (rzetelne i równe traktowanie klientów) i poufność (umiejętność zachowania tajemnicy)¹⁶.

Konkluzja

Na zakończenie podkreślić należy także fakt, że sądowe zobowiązanie do współpracy wiążące jest dla rodziny wspieranej, nie dla asystenta. To klientom powinno zależeć na aktywnym działaniu i skorzystaniu w jak największym stopniu z tych możliwości, jakie daje współpraca z pracownikiem OPS. Asystent rodziny zobligowany jest (bez względu na drogę przyznania tego wsparcia) do niesienia wszechstronnej pomocy, wspierania, towarzy-

¹² J. Lizut, A. Nyckowski, *Kompetencje asystenta rodziny*, [w:] *Asystentura i mediacje socjalne*, (red.) A. Durasiewicz, J. Podobas, Wyd. Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Warszawie, Warszawa 2015, s. 58-67.

¹³ L. Gast, M. Balley, *Doskonalenie komunikacji w pracy socjalnej*, Wyd. Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich, Warszawa 2014, s. 77-81, <https://docplayer.pl/20077069-Linda-gast-martin-bailey-doskonale-nie-komunikacji-w-pracy-socjanlej.html>.

¹⁴ J. Lizut, A. Nyckowski, *Kompetencje asystenta...*, *op. cit.*, s. 59.

¹⁵ C. Jones, C. Shilito-Clarke, G. Syme i inni, *Co wolno, a czego nie wolno terapeutom*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2005, s. 32-33.

¹⁶ *Ibidem*, s. 32.

szenia i rozbudzania wiary we własne siły i umiejętności. Jego holistyczne działania, wsparte przez aktywną i zaangażowaną postawę klientów, mogą przerodzić się sukces, który dla rodziny oznacza odstępianie sądu od ingerencji we władzę rodzicielską.

Bibliografia

1. Gast L., M. Balley, *Doskonalenie komunikacji w pracy socjalnej*, Wyd. Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich, Warszawa 2014, <https://docplayer.pl/20077069-Linda-gast-martin-bailey-doskonalenie-komunikacji-w-pracy-socjanlej.html>.
2. Jones C., Shilito-Clarke C., G. Syme i inni, *Co wolno, a czego nie wolno terapeutom*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2005.
3. Kanios A., *Praca socjalna z rodziną problemową. Perspektywa metodyczna*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2016.
4. Kocik Ł., *Rodzina jako uniwersalny mikroświat człowieka*, „Małżeństwo i Rodzina” 2003, nr 5.
5. Krasiejko I., *Metodyka działania asystenta rodziny. Różne modele pracy socjalnej i terapeutycznej z rodziną*, Wyd. Śląsk, Katowice 2012.
6. Lizut J., Nyckowski A., *Kompetencje asystenta rodziny*, [w:] *Asystentura i mediacje socjalne*, (red.) A. Durasiewicz, J. Podobas, Wyd. Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Warszawie, Warszawa 2015.
7. Lubińska-Tomczak M., *Asystentura jako nowy instrument pracy socjalnej, wspomagający zrównoważony rozwój rodziny*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej” 2017, zeszyt 106.
8. Lubińska-Tomczak M., *Stan asystentury w Polsce. Doniesienia z badań własnych*, „Praca Socjalna”, wrzesień-październik 2020.
9. Ładyżyński A., *Terapia jako forma pomocy rodzinie w powrocie do równowagi*, [w:] *Rodzina – wsparcie i pomoc*, Seria Pedagogika rodziny w teorii i praktyce, (red.) M. Parzyszek, M. Samorajska, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Lublin 2017.
10. Nowak I., *Asystentura rodziny z perspektywy praktyka*, „Praca Socjalna” 2012, nr 4.
11. Sałustowicz P., „Choroby wieku dziecięcego” – proces implementacji asysty rodzinnej – wstępna diagnoza, „Praca Socjalna” 2013, nr 3.
12. Wowra I., *Asystent rodziny – profesjonalista w pracy z rodzinami wieloproblemowymi*, [w:] *Nowatorskie instrumenty w pracy z klientami pomocy społecznej. Asystent rodziny, trener pracy, klub integracji społecznej, asystent osoby niepełnosprawnej*, A. Górak, M. Sosnowski, I. Wowra, B. Flak, Grupa Ergo Sp. z o.o., Wrocław 2011.
13. Wójcik W., *Asystentura rodziny w kontekście dawnych form wsparcia i pomocy rodzinie – przemiany, dylematy, wyzwania*, [w:] *Asystentura i mediacje socjalne*, (red.) A. Durasiewicz, J. Podobas, Wyd. WSP, Warszawa 2015.
14. Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz. U. z 2023 r., poz. 1426, 1429).
15. Żukiewicz A., *Asystent rodzinny. Nowy zawód i nowa usługa w systemie wspierania rodzin. Od opieki do wsparcia*, Wyd. Impuls, Kraków 2011.

Dane kontaktowe

Mirela Lubińska-Tomczak, mirelalt@interia.pl